

Çalışanların Koronavirüs Kaygı Düzeylerinin İşte Üretkenliğe Etkisinde Presenteizmin Aracılık Rolü

DOI: 10.26466/opus.884200

*

Necla İrem Ölmezoğlu İri* – Fatma Korkmaz**

* Dr. Öğretim Üyesi, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane M. Y. Okulu Gümüşhane/Türkiye

E-Posta: neclairer@hotmail.com

ORCID: [0000-0003-2997-3343](https://orcid.org/0000-0003-2997-3343)

** Dr. Öğretim Üyesi, Yozgat Bozok Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fak. Yozgat/Türkiye

E-Posta: ftmtkk1@gmail.com

ORCID: [0000-0003-0164-1136](https://orcid.org/0000-0003-0164-1136)

Öz

Bu çalışmanın amacı; COVID-19 salgını sürecinde işgücü piyasasında emeğini arz eden çalışanların koronavirüs kaygı düzeylerinin işte üretkenliklerini etkilemesinde presenteizmin aracı rolünü analiz etmektir. Kesitsel ve tanımlayıcı tipte olan çalışmanın evrenini, araştırmaya katılmayı kabul eden ve farklı sektörlerde aktif çalışma hayatında bulunan 18 yaş üstü çalışanlar oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise 463 çalışan oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri çevrimiçi anket tekniği (Google Form aracılığıyla) ile toplanmıştır. Veri toplama aracı olarak; araştırmacılar tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” ile Lee (2020) tarafından geliştirilen ve Biçer, Çakmak, Demir ve Kurt (2020) tarafından geliştirilen ve Uğuz, Yazgan İnanç, Yerlikaya ve Aydın (2004) tarafından geliştirilen ve Endicott ve Nee (1997) tarafından geliştirilen ve Endicott İşte Üretkenlik Ölçeği (KAÖ), Endicott ve Nee (1997) tarafından geliştirilen ve Uğuz, Yazgan İnanç, Yerlikaya ve Aydın (2004) tarafından geliştirilen ve Anık Baysal (2012) tarafından geliştirilen ve Endicott İşte Üretkenlik Ölçeği” ve Koopman vd. (2002) tarafından geliştirilen ve Anık Baysal (2012) tarafından geliştirilen ve Endicott İşte Üretkenlik Ölçeği” kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, koronavirüs kaygısı ile işte üretkenlik arasında negatif yönde anlamlı ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Aracılık etkisi için yapılan yapısal eşitlik model analizinde ise, koronavirüs kaygısının işte üretkenlik üzerindeki negatif yönlü etkisinde presenteizmin (işte var olamama) istatistiksel açıdan anlamlı kısmi aracılık rolü olduğu tespit edilmiştir. Son olarak araştırmanın sonuçları alan yazın ışığında tartışılarak, koronavirüs salgınının çalışma yaşamına etkisi üzerine çalışan araştırmacılara ve uygulamaya yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs (COVID-19), anksiyete, işte üretkenlik, presenteizm.

The Mediating Role of Presenteeism in The Effect of Employee Coronavirus Anxiety Levels on Productivity at Work

*

Abstract

The purpose of this study is to analyze the mediating role of presenteeism in the impact of coronavirus anxiety levels of workers in the labor market during the COVID-19 outbreak on their productivity at work. The target population of the study, which is a cross-sectional and descriptive type, consists of employees over the age of 18 who agree to participate in the study and are active in different sectors. The sample of the research consists of 463 employees. The data of the research were collected by the online survey method (via Google Form). The following were used as data collection tools: "Personal Information Form" developed by researchers and "Coronavirus Anxiety Scale (CAS)" developed by Lee (2020) and adapted into Turkish by Bicer et al. (2020), "Endicott Work Productivity Scale" developed by Endicott and Nee (1997) and adapted to Turkish by Uguz et al. (2004) "Stanford Presenteeism (non- existence at work) Scale" developed by Koopman et al. (2002) and adapted to Turkish by Anık Baysal (2012). The findings obtained reveal that there are negatively significant relationships between coronavirus anxiety and productivity at work. It has been determined that presenteeism (non- existence at work) has a statistically significant partial mediating role in the negative effect of coronavirus anxiety on productivity at work in the analysis of the structural equality model for the mediating effect. Finally, the results of the research were discussed in the light of the literature. Suggestions have been made to researchers working on the impact of the coronavirus epidemic on working life and to practice.

Keywords: *Coronavirus (COVID-19), anxiety, productivity at work, presenteeism.*

Giriş

2019'un aralık ayında, ilk defa Çin'in Wuhan şehrinde görülen ve 11 Şubat 2020'de Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) COVID-19 olarak adlandırdığı salgın hastalık kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır (WHO, 2020; Srit-haran ve Srit-haran, 2020). Küresel ölçekte insanların fiziksel ve ruhsal sağlığını tehdit eden bu virüs, Türkiye'de ilk defa 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). Dünyada ilk vakanın görülmesinden bu yana Türkiye küresel bir uyum ve işbirliği içerisinde salgınla mücadele etmektedir. Bu mücadele kapsamında neredeyse bütün ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de ekonomik ve sosyal kısıtlamalar içeren bir takım tedbirler alınmıştır. Gerek Türkiye'de gerekse Dünyada alınan bu tedbirler hayatın tüm yönlerini etkilediği gibi çalışma yaşamını da derinden etkilemiştir. Bu etkinin boyutları hakkında bir tahminde bulunan International Labour Organization (ILO)'ın yayımladığı rapor, COVID-19 salgınının işgücü piyasasında geniş ve kapsamlı bir etki yaratacağına özellikle COVID-19 virüsü sebebiyle işsizlik rakamlarında ve eksik istihdamda ciddi bir artış olacağına dikkat çekmektedir. Salgınla birlikte genel olarak üretim arzında bir daralma, tüketim miktarında bir düşüş söz konusu olmuştur (Sönmez, 2020). Bu dönemde virüsün hızlı yayılması ve bulaşın azaltılması yönünde alınan tedbirlerin bir gereği olarak birçok işletme faaliyetini durdurmak zorunda kalmıştır. Salgının çalışma yaşamına olumsuz bu etkisini hafifletmek üzere hükümetler bazı sektörleri mali açıdan sübvans etme yoluna giderek desteklemiş, işsizliği ve iflasları engellemek için çeşitli politikalar uygulamıştır (Soylu, 2020). Diğer taraftan faaliyetine devam eden kurum, kuruluş ve işletmelerde uzaktan çalışma, esnek mesai, kısmi çalışma, belirli bir yaşın üstünde olan çalışanlar ile hamile ve kronik rahatsızlığı olan çalışanların izinli sayılması gibi uygulamalar devreye konulmuştur. Salgının çalışma yaşamına etkisini değerlendirirken faaliyetine devam etmek durumunda olan işletmelerde çalışanların fiziksel, ruhsal ve sosyal iyilik halinin ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu süreçte çalışmak zorunda olan çalışanların fiziksel sağlığını yanında ruhsal sağlıklarını ne derece koruyabildiği, salgın döneminde işlerinde ne kadar üretken olabildiği ve en önemlisi üretkenliğini ortaya koyarken bu süreçte kendilerini ne kadar işe verebildiği ayrıca ele alınıp irdelenmesi gereken konular arasındadır.

Buğun COVID-19 salgınının ruhsal etkilerini anlamada H1N1, SARS, MERS, Ebola gibi geğmişte yaşanan salgınlar önemli ipuğları vermektedir. Bu salgınlarda bireylerin korku, panik, kaygı ve fobi gibi çeşitli psikolojik zorluklarla m¼cadele ettikleri g¼r¼lmektedir (Main, Zhou, Ma, Luecken ve Liu, 2011; Liu vd., 2015; Kim ve Song, 2017). Stresli bir s¼reç olarak ifade edilen salgın d¼nemlerinde hasta olma tehlikesiyle devamlı karşı karşıya olma d¼ř¼ncesi insanlarda belirli bir s¼re sonra şiddetli kaygıya (anksiyete) d¼n¼řebilmektedir (APA, 2013). İngilizcede "anxiety" kavramı ile ifade edilen kaygı, k¼ken olarak merak, endişe ve korku anlamına gelen Yunanca "anxietus" kelimesinden t¼retilmiřtir (Kaya ve Varol, 2004; Mckenzie, 2006, s.7). Genel olarak kaygı, tehlikeli olan ve tehlikeli bir hal alabilecek durumlar karşısında kişiye fiziksel semptomlarla birlikte korku, endişe, huzursuzluk gibi duygular hissettiren ve kişinin hazırlıklı olmadığı bir durum şeklinde ifade edilmektedir (Yiğit, Dilmaç, Deniz ve Hamarta, 2011; Özen Kutanis ve Tunç, 2013; Kalemoğlu Varol, 2014). Kaygı ile ilgili ilk kuramsal çalışmaların 1958 yılında Cattell ve Scheier tarafından yapıldığı, 1966 yılında da Spielberger tarafından, öne s¼r¼len bu kuramın geliştirildiği g¼r¼lmektedir. Kurama g¼re durumluk ve s¼rekli kaygı olmak üzere iki t¼r kaygı bulunmaktadır. Bunlardan durumluk kaygı, bireyin içinde bulunduğu durum nedeniyle hissettiği öznel korku olarak tanımlanmaktadır. Spielberger (1966)'e g¼re durumluk kaygı olağan durumların dışında bir diğer deyişle bireyin benliği veya çıkarları tehdit altında olduğu koşullarda ortaya çıkmaktadır. Kaygının belirli bir duruma bağlı olmadan s¼rekli yaşandığı durumlarda ise s¼rekli kaygı ortaya çıkmaktadır. Durumluk kaygıda kişinin tehdit olarak algıladığı durum ortadan kalktıktan sonra geçmesi ya da yavaş yavaş azalması beklenmektedir. Diğer taraftan mevcut tehlike sona ermesine rağmen kaygının devam etmesi s¼rekli kaygı durumunu ifade etmektedir (şeyhoğlu, 2005). Yapılan araştırmalar içinde bulunduğumuz salgın d¼neminde bireylerin COVID-19'a bağlı durumluk kaygı d¼zeyinin arttığını g¼stermektedir. Çölgeçen ve Çölgeçen (2020)'in yaptığı çalışmada bireylerin durumluk kaygı puan ortalamasının s¼rekli kaygı puan ortalamasından daha y¼ksek olduğu bunun da nedeninin yaşanan COVID-19 salgını olduğu ortaya konmuştur. Amerika Birleşik Devletleri ve Çin'de salgının başladığı ilk d¼nemde yapılan yoğun katılımlı araştırmalarda, bireylerin y¼ksek d¼zeyde kaygı yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır (Lee, 2020; Wang vd., 2020). Benzer şekilde Memiş Doğan ve D¼zel (2020)'in

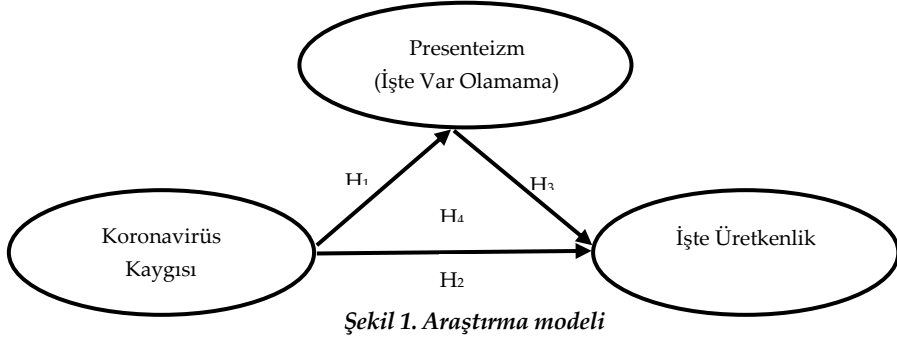
yaptığı çalışmada da COVID-19 salgınının bireylerin yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilediği ve yaşamlarının kontrolünün kendi ellerinde olmamasının bireylerde kaygıya neden olduğu ifade edilmiştir. Aynı çalışmada üzerinde durulan bir başka konu, bireylerin korku ve kaygı düzeyinin kamuda çalışanlar ve özel sektör çalışanları arasında anlamlı olarak farklılaşmasıdır. Buna göre, özel sektör çalışanları kamu çalışanlarına göre daha fazla korku ve kaygı duymaktadır. Yine aynı çalışmada mavi yakalılar ile beyaz yakalılar arasında da anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Çalışmaya göre bu fark, mavi yakalıların beyaz yakalılara göre esnek çalışma, evden çalışma gibi olanaklara sahip olmamasından ve işe gitme zorunluluğuna bağlı olarak sosyal izolasyonu sağlayamamasından kaynaklanmaktadır (Memiş Doğan ve Düzel, 2020: 748). Yapılan çalışmalarda ortaya konduğu üzere, COVID-19 salgını bireylerde kaygıya neden olan bir durumdur. Diğer taraftan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 1948’de yapılan ve halen geçerliliğini koruyan sağlık tanımına bakıldığında bir bireyin sağlıklı olarak tanımlanması için üç ön koşulun bir arada olması gerekliliğinden söz edildiği görülmektedir. DSÖ sağlığı “yalnızca hastalık ve sakatlıkların olmaması değil, fiziksel, zihinsel ve sosyal yönden tam iyilik hali” şeklinde tanımlamaktadır. Bu açıdan bakıldığında günümüz COVID-19 salgınının bireylerin hem fiziksel hem de ruhsal sağlığını dolaylı olarak da sosyal iyilik halini tehdit eden bir unsur olarak karşımıza çıktığı söylenebilir. Fiziksel olarak sağlıklı olsa bile ruhsal yönden kaygılı olan bireylerin kayda değer bir kısmı kaçınılmaz olarak çalışma yaşamına dahil olmaktadır.

Çalışma yaşamında fiziksel ve psikolojik olarak sağlıklı olunmadığı halde çalışmaya devam edilmesi durumu “presenteizm” kavramı ile ifade edilmektedir. İngilizce hazır bulunma, varoluş anlamına gelen “presence” kelimesinden türetilen presenteeism kavramı, Türkçe’ye işte var ol(ama)ma şeklinde çevrilmiştir. Presenteizm, çalışanların fiziksel ve psikolojik sağlıklarının iyi olmamasından kaynaklanan ortalamanın altında performans gösterilmesi nedeniyle yaşanan verimlilik kaybı ya da üretkenlik kaybı şeklinde ifade edilebilir (Çiftçi, 2010; Aydın Tükel Türk, Şahin ve Yılmaz, 2014, s.282). Presenteizmin pek çok sebebi bulunmaktadır. Bu sebepler mesleki çevre ve iş becerilerinden kaynaklanabileceği gibi sağlık sorunları ya da sosyal iyilik hali gibi nedenlerden de kaynaklanabilmektedir (Koopman vd., 2002, s.14). Presenteizm davranışının nedeni değişiklik gösterse de netice itibari ile presenteizm davranışının geçmişten günümüze incelendiği çalışmalarda üretkenliği ve

çalışan performansını düşüren olumsuz örgütsel bir davranış olarak kabul edildiği görülmektedir (Hansen ve Andersen, 2008; Aboagye vd., 2019: 438). Presenteizm genellikle fiziksel bir sağlık sorunu (grip, ateş, baş ağrısı, alerji ve diğer rahatsızlıklar gibi) yaşayan çalışanların sorunu gibi görülse de esasında fiziksel açıdan sağlıklı ancak ruhsal olarak işinin başında var olamayan çalışanların da bir sorunudur (Anık Baysal, Baysal, Aksu ve Aksu, 2015). Örneğin, Sanderson, Tilse, Nicholson, Oldenburg ve Graves (2007) tarafından yapılan çalışmada depresyon ve kaygı ile presenteizm arasında güçlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Sanderson vd., 2007, s.73). Öte yandan çalışanların presenteizm yaşaması verim düşüklüğü, üretkenlik ya da performans düşüklüğü, motivasyonda azalma, çalışan memnuniyetsizliği, çalışan devir hızında artış, işe devamsızlık (absenteeizm) gibi pek çok olumsuz sonucu da beraberinde getirmektedir (Koçoğlu, 2007; Anık Baysal vd., 2014, s.136-137). Presenteizmin önemli bir sonucu olarak karşımıza çıkan işte üretkenlik çalışma ortamında işe katılma, gerçekleştirilen işin kalitesi, performans kapasitesi ve bireysel faktörler ile ilgili ortaya konulan bireysel performansın derecesi anlamına gelmektedir (Coker, 2011). Çalışanların işte üretkenliği, işlerin sürdürülebilir olması açısından kritik bir faktördür (Bilgin Demir, Ürek ve Uğurluoğlu, 2017; Oran ve Ünsar, 2018).

Yukarıdaki sunulan kavramsal çerçeve ve açıklamalar ışığında koronavirus kaygısının işte var olma ve işte üretkenlik üzerinde etki ettiği değerlendirilen bir kavram olarak titizlikle incelenmesi gerekmektedir. Literatürde COVID-19'un neden olduğu kaygı ve bunun üretkenliğe ve verimliliğe etkisi gibi çalışma yaşamına etkileri üzerine yapılmış çok az sayıda çalışma bulunmaktadır. Yapılan çalışmaların ise genellikle sağlık sektörü özelinde olduğu görülmektedir (Hoşgör, Ülker Dörttepe ve Sağcan, 2020; Lerner, Newgard ve Mann, 2020; Whitfield, MacQuarrie ve Boyle, 2020). Bununla birlikte literatürde, bu çalışmada incelenen değişkenlerin bir arada ele alındığı herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan bu çalışmanın, etkileri henüz devam eden ve ekonomik, sosyolojik ve psikolojik boyutlarıyla keşfedilmeyi bekleyen bu salgın sürecine katkı sağlayarak önemli bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

Araştırma ile ilgili literatür taraması ve aracılık etkisi çalışmalarında sıklıkla kullanılan Baron ve Kenny (1986) modeli ışığında oluşturulan araştırma modeli Şekil 1'de sunulmakta ve ardından araştırma hipotezleri yer almaktadır.

Şekil 1. Araştırma modeli

- **H₁**: Koronavirüs kaygısı işte üretkenliğe istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etki etmektedir.
- **H₂**: Koronavirüs kaygısı presenteizme (işte var olamama) istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etki etmektedir.
- **H₃**: Presenteizm (işte var olamama) işte üretkenliğe istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde etki etmektedir.
- **H₄**: Koronavirüs kaygısının işte üretkenliğe etkisinde presenteizmin (işte var olamama) aracılık rolü bulunmaktadır.

Yöntem

Çalışmanın bu kısmında, araştırmanın evreni ve örneklemini, veri toplama araçları, analiz yöntemi ve veri toplama araçlarının geçerlik ve güvenilirlikleri ile ilgili bilgiler sunulmaktadır. Araştırma için Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 24/09/2020 tarih ve 2020/9 karar sayısı ile izin alınmıştır.

Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni, 18 yaş üstü aktif çalışma hayatında yer alan çalışanlardan, örneklemini ise bu evren içerisinde Google form uygulaması kullanılarak çevrimiçi anket tekniğiyle ve kolayda örnekleme yöntemiyle ulaşılan ve kendi rızasıyla katılımcı olmayı kabul eden 463 çalışandan oluşmaktadır. Katılımcılara ait demografik dağılımlar Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1 incelendiğinde, 463 katılımcının 246'sının (%53.1) kadın, 217'sinin (%46.9) erkek olduğu, 240'ının (%51.8) evli, 223'ünün (%48.2) bekâr olduğu görülmektedir. Yaş gruplarına göre, katılımcıların büyük bir kısmının genç

ve orta yaş aralığında dağıldığı, eğitim durumuna göre ise yarıdan fazla katılımcının ön lisans-lisans eğitim düzeyinde olduğu gözlenmektedir.

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik dağılımlar

Değişkenler	Frekans (463)	% (100.0)	Değişkenler	Frekans (463)	% (100.0)
Cinsiyet			Çalışma Süresi		
Kadın	246	53.1	0-1 Yıl	139	32.7
Erkek	217	46.9	1-5 Yıl	37	8.7
Medeni Durum			6-10 Yıl	96	22.6
Evli	240	51.8	11-15 Yıl	91	21.4
Bekâr	223	48.2	16-20 Yıl	20	4.7
Eğitim Durumu			21 Yıl ve Üzeri	26	6.1
İlköğretim-Ortaokul	16	3.5	Sektör		
Lise	58	12.5	Kamu	219	47.3
Ön Lisans-Lisans	266	57.5	Özel	244	52.7
Lisansüstü	123	26.6	Alt Sektör		
Yaş			Sağlık	65	14.0
18-25 Yaş	126	27.2	Eğitim	132	28.5
26-30 Yaş	101	21.8	Üretim-İmalat	63	13.6
31-40 Yaş	122	26.3	Hizmet	175	37.8
41-50 Yaş	84	18.1	Bankacılık-Finans	28	6.0
51 Yaş ve Üzeri	30	6.5			

Bunun yanı sıra katılımcıların yarıdan fazlasının 0-10 yıl arası çalışma tecrübesine sahip olduğu, kamu sektörü ve özel sektör açısından bakıldığında katılımcıların neredeyse eşit dağılım gösterdiği ve daha yoğunlukta olarak eğitim ve hizmet alt sektörlerinden çalışanların araştırmaya katıldığı görülmektedir.

Veri Toplama Araçları ve Analiz Yöntemi

Veri toplama aracı olarak; araştırmacıların hazırlamış olduğu “Kişisel Bilgi Formu” ile Lee (2020) tarafından geliştirilen ve Biçer vd. (2020) tarafından Türkçe ‘ye uyarlanan “Koronavirüs Anksiyete Ölçeği (KAÖ)”, Endicott ve Nee (1997) tarafından geliştirilen ve Uğuz vd. (2004) tarafından Türkçe ‘ye uyarlanan “Endicott İşte Üretkenlik Ölçeği” ve Koopman vd. (2002) tarafından geliştirilen ve Anık Baysal (2012) tarafından Türkçe ‘ye uyarlanan “Standford Presenteizm (İşte Var Olamama) Ölçeği” kullanılmıştır. Koronavirüs anksiyete ölçeği 5 madde ve tek boyuttan, presenteizm ölçeği 6 madde ve 2 boyuttan, işte üretkenlik ölçeği ise 25 madde ve tek boyuttan oluşmaktadır. Araştırmada nicel analiz yöntemi uygulanmış ve veri analizleri için SPSS 22.0 ve AMOS 24.0 istatistik paket programları kullanılmıştır. Veri toplama

araçları geçerlik ve güvenilirlik tespiti için doğrulayıcı faktör analizi ve güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Akabinde koronavirüs kaygısı, işte üretkenlik ve presenteizm arasındaki olası ilişkilerin tespiti için korelasyon analizi uygulanmış ve son olarak araştırma modeli ve hipotez testine ilişkin yapısal eşitlik modeli ile etki ve aracılık analizleri yapılmıştır.

Veri Toplama Araçlarının Geçerlik ve Güvenirlikleri

Veri toplama araçlarının geçerliklerini tespit etmek için yapılan doğrulayıcı faktör analizinde koronavirüs kaygısı ve presenteizm ölçeklerinden herhangi bir madde çıkarılmazken, işte üretkenlik ölçeğinde teorik açıdan uyumlu olacak şekilde birbiriyle yakın ilişkili maddeler için modifikasyonlar yapılmış, bunun yanı sıra 1. ve 13. maddeler ise yapı geçerliklerini bozdukları için ölçekten çıkarılmıştır. Analizler sonucu elde edilen geçerlik ve güvenilirlik değerleri Tablo 2’de görülmektedir.

Tablo 2. Veri toplama araçlarına ait geçerlik ve güvenilirlik değerleri

Ölçekler	χ^2/df ≤ 5	GFI ≥ 0.90	CFI ≥ 0.90	RMESEA ≤ 0.08	SRMR ≤ 0.10	Madde Sayısı	Cronbachs’ Alpha
Koronavirüs Kaygısı	3.600	0.985	0.989	0.075	0.018	5	0.886
Presenteizm	3.973	0.978	0.979	0.080	0.042	6	0.785
İşte Üretkenlik	3.054	0.879	0.917	0.067	0.047	23	0.940

Tablo 2’ye bakıldığında, geçerlik tespiti için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarına göre araştırmada kullanılan bütün ölçeklerin iyi uyum değerlerine sahip olduğu, bununla birlikte yapılan güvenilirlik analizi sonuçlarına göre ise, bütün ölçeklerin güvenilir düzeylerde olduğu tespit edilmiştir.

Bulgular

Bulgular kısmında, oluşturulan araştırma modeli ve hipotezler çerçevesinde, bağımsız değişken, bağımlı değişken ve aracı değişken arasındaki ilişki, etki ve aracılık analizi sonuçları yer almaktadır.

Koronavirüs Kaygısı, Presenteizm ve İşte Üretkenlik Arasındaki İlişki

Bağımsız değişken olan koronavirüs kaygısı, bağımlı değişken olan işte üretkenlik ve aracı değişken olan presenteizm (işte var olamama) arasındaki ilişkileri tespit etmek amacıyla uygulanan korelasyon analizi sonuçları Tablo 3’de sunulmaktadır.

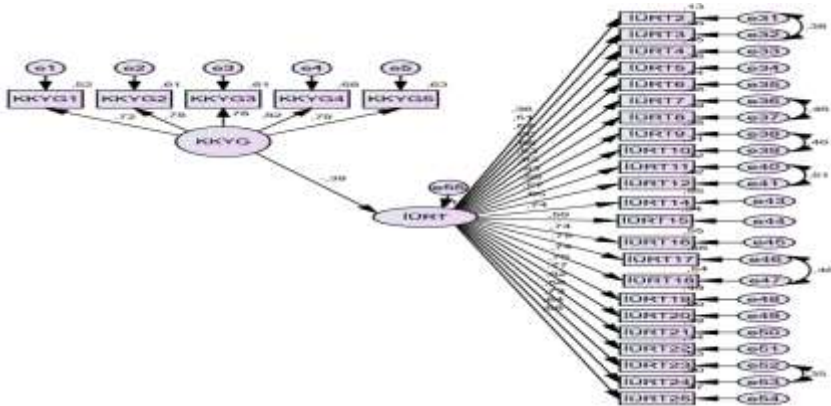
Tablo 3. Korelasyon analizine ait değerler

	Ortalama	Standart Sapma	1	2	3
1. Koronavirüs Kaygısı	2,11	0.905			
2. Presenteizm	3.40	0.807	0.173**		
3. İşte Üretkenlik	3,99	0.670	-0.352**	-0.288**	

**p<0.01

Tablo 3’e göre, %1 anlamlılık düzeyinde koronavirüs kaygısı ile işte üretkenlik arasında orta düzeyde, istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde ilişki ($R=-0.352$), koronavirüs kaygısı ile presenteizm arasında düşük düzeyde, istatistiksel açıdan anlamlı ve pozitif yönde ilişki ($R=0.173$), presenteizm ile işte üretkenlik arasında ise orta düzeye yakın, istatistiksel açıdan anlamlı ve negatif yönde ilişki gözlenmiştir ($R=-0.288$). Buradan hareketle, koronavirüs kaygısının işte üretkenliğe etkisini ve bu etkide presenteizmin aracılık rolünü ortaya çıkarmak için yapısal eşitlik modeli kurulmasında herhangi bir engel olmadığını ifade etmek mümkündür.

Bağımsız Değişken ve Bağımlı Değişken Arasında Kurulan Yapısal Eşitlik Modelinin Test Edilmesi

Şekil 2. Koronavirüs kaygısı ile işte üretkenlik arasında oluşturulan yapısal eşitlik modeli

Araştırma modeli ve hipotezlerin testi için kurulan, koronavirüs kaygısının işte üretkenliğe etkisini (KKYG→İÜRT) gösteren yapısal eşitlik modeli Şekil 2’de sunulmaktadır.

Koronavirüs kaygısı ile işte üretkenlik arasında kurulan yapısal eşitlik modeline ait uyum değerleri Tablo 4’de görülmektedir.

Tablo 4. Koronavirüs kaygısı ile işte üretkenlik arasında kurulan yapısal eşitlik model uyumu

	χ^2/df	GFI	CFI	RMESEA	SRMR
	≤ 5	≥ 0.90	≥ 0.90	≤ 0.08	≤ 0.10
YEM Modeli	2.539	0.878	0.923	0.058	0.046

Tablo 4’e göre, kurulan yapısal eşitlik modelinin sonuçları kabul edilebilir sınırlardadır. Buna göre yapısal eşitlik modelinin doğrulandığını ve sonuçların yorumlanabileceğini söylemek mümkündür.

Oluşturulan yapısal eşitlik modeline göre değişkenler arasındaki β katsayıları, Standardize β katsayıları, standart hata, C.R, p ve R^2 değerlerine Tablo 5’de yer verilmektedir.

Tablo 5. Koronavirüs kaygısı ile işte üretkenlik arasında oluşturulan yapısal eşitlik modeli etki katsayıları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	β	St. β	Standart Hata	C.R	p	R^2
İşte Üretkenlik	<-- Koronavirüs Kaygısı	-0.179	-0.384	0.032	-5.510	***	0.147

***: $p < 0.000$ β : Regresyon Katsayısı St. β : Standardize Regresyon Katsayısı

Tablo 5 incelendiğinde, koronavirüs kaygısının işte üretkenliğe istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde orta düzeyde etki ettiği, işte üretkenlikte ortaya çıkabilecek bir azalmanın %15’inin koronavirüs kaygısı ile açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır (Standardize $\beta = -0.384$, $R^2 = 0.147$, $p < 0.000$). Bu sonuç doğrultusunda, koronavirüs kaygısının işte üretkenliğe etkisine aracılık edebilecek bir başka değişken incelemesi yapılabileceğini söylemek mümkündür.

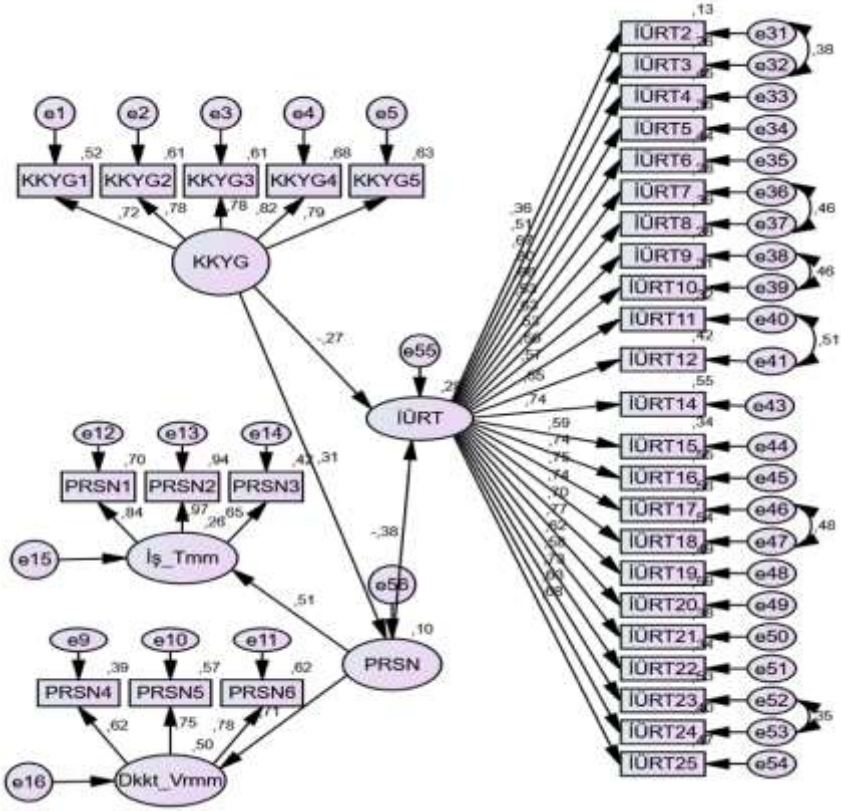
Presenteizmin Aracılık Rolünün Yapısal Eşitlik Modeliyle Test Edilmesi

Yapısal eşitlik modelinde, aracı değişken olarak modele dahil edilen presenteizmin, koronavirüs kaygısı ile işte üretkenlik arasındaki aracılık rolünün

tespit edilmesi amaçlanmıştır. Baron ve Kenny (1986)'e göre bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında oluşan ilişkiye başka bir değişkenin aracılık edip etmediğinin ya da dolaylı bir etkisinin bulunup bulunmadığının tespit edilmesi için aşağıda yer alan üç kuralın gerçekleşmesi şartı bulunmaktadır (Baron ve Kenny, 1986, s.1176-1177);

- 1. Kural:** Bağımsız değişken (koronavirüs kaygısı), bağımlı değişkeni (işte üretkenlik) direkt olarak etkilemelidir.
- 2. Kural:** Aracı değişken (presenteizm), birinci kuraldaki modele eklendiğinde, bağımsız değişken (koronavirüs kaygısı), aracı değişkeni (presenteizm) istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemelidir.
- 3. Kural:** Aracı değişken (presenteizm), birinci kuraldaki modele eklendiğinde, bağımlı değişkeni istatistiksel olarak anlamlı şekilde etkilemeli ve aynı zamanda bağımsız değişkenin (koronavirüs kaygısı) bağımlı değişken (işte üretkenlik) üzerindeki etkileri birinci modele göre ya kısmen azalmalı ya da tamamen yok olmalıdır.

Bu üç kural için iki yapısal eşitlik modeli ile gerekli bütün analizler yapılabilmektedir. Birinci modelde, ilk kural olan bağımsız değişkenin bağımlı değişkeni direkt olarak etkilemesi incelenmektedir. İkinci modelde ise Baron ve Kenny (1986)'in ifade ettiği ikinci ve üçüncü kurallar analiz edilmektedir. Yukarıda yer alan Şekil 2'de birinci model için elde edilen path diyagramıyla birinci kuralın sağlandığı görülmüştür. Aracılık etkisini tespit etmek amacıyla ikinci ve üçüncü kuralın test edilmesi için oluşturulan ikinci model Şekil 3'deki gibidir. Şekil 3'deki modelin uyum değerleri ise Tablo 6'da yer almaktadır.

Şekil 3. Aracılık rolünü tespit etmek için kurulan yapısal eşitlik modeli

Tablo 6. Aracılık rolünü tespit etmek için kurulan yapısal eşitlik modeli uyum değerleri

	χ^2/df	GFI	CFI	RMESEA	SRMR
	≤ 5	≥ 0.90	≥ 0.90	≤ 0.08	≤ 0.10
YEM Modeli	2.330	0.864	0.916	0.054	0.049

Tablo 6'ya göre, kurulan yapısal eşitlik modelinin sonuçları kabul edilebilir sınırlardadır. Buna göre yapısal eşitlik modelinin doğrulandığını ve sonuçların yorumlanabileceğini söylemek mümkündür.

Oluşturulan yapısal eşitlik modeline göre değişkenler arasındaki β katsayıları, Standardize β katsayıları, standart hata, C.R ve p değerleri Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 7. Aracılık rolünü tespit etmek için kurulan yapısal eşitlik modeli etki katsayıları

Bağımlı Değişken	Bağımsız Değişken	B	St. β	Standart Hata	C.R	p
Presenteizm	<-- Koronavirüs Kaygısı	0.201	0.310	0.046	4.341	***
İşte Üretkenlik	<-- Presenteizm	-0.272	-0.378	0.068	-4.030	***
İşte Üretkenlik	<-- Koronavirüs Kaygısı	-0.125	-0.267	0.030	-4.116	***

***: $p < 0.000$ β : Regresyon Katsayısı St. β : Standardize Regresyon Katsayısı

Tablo 7’de, birinci modele presenteizm aracı değişkeni dahil edildiğinde bu değişken üzerinden giden etkiler yer almaktadır. Buna göre koronavirüs kaygısı presenteizmi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde etkilemektedir (Standardize $\beta = 0.310$, $p < 0.000$). Dolayısıyla Baron ve Kenny (1986)’in ikinci kuralı da gerçekleşmiştir. Böylece aracılık rolünü tespit etmek için üçüncü kural testine geçilebilmiştir. Aracı değişken olan presenteizmin bağımlı değişken olan işte üretkenlik üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır (Standardize $\beta = -0.378$, $p < 0.000$) ve aynı zamanda koronavirüs kaygısının işte üretkenlik üzerindeki direkt etkisi aracı değişken (presenteizm) modele dahil edildiğinde azalmıştır. Bu etki tümüyle yok olmadığı için tam aracılık etkisinden söz edilememektedir. Aracı değişken (presenteizm) modele dahil edilmeden önce koronavirüs kaygısının işte üretkenlik üzerindeki direkt etkisi Standardize $\beta = -0.384$ ’dür. Presenteizm dahil edildiğinde bu etki Standardize $\beta = -0.267$ olmuştur. Bu azalmanın istatistiki açıdan anlamlı olup olmamasına göre presenteizmin kısmi aracılık rolünün olup olmadığı tespiti için Sobel testi¹ uygulanmıştır. Uygulanan Sobel testinden ulaşılan sonuca göre -0.384 ’den -0.267 ’ye olan bu azalma istatistiki açıdan anlamlıdır. Buna göre aracı değişken (presenteizm) modele dahil edildiğinde koronavirüs kaygısının işte üretkenlik üzerindeki etkisinin bir kısmı aracı değişken üzerinden sağlanmaktadır. Dolayısıyla elde edilen bulgular ışığında koronavirüs kaygısının işte üretkenlik üzerindeki etkisinde presenteizmin kısmi aracılık rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tartışma ve Sonuç

COVID-19 salgını yaşamın her alanını etkileyen küresel bir salgın olduğundan; bu salgına karşı alınan önlemler de, genelde dünyada özelde ise Türkiye’de çalışma yaşamını doğrudan etkilemiştir. Özellikle çalışma ilişkileri ve

¹ Sobel testi şu link üzerinden yapılmıştır; <http://quantpsy.org/sobel/sobel.htm>.

çalışma şekillerindeki değişim ve buna bağlı olarak işten çıkarmalar emeğini arz eden bireylerin işsizlik kaygısı yaşamasına neden olmuştur. Örneğin Ting, Ling ve Cheah (2020) tarafından yapılan bir çalışmada, Amerika Birleşik Devletleri'nde bir hafta gibi kısa bir sürede COVID-19'a bağlı işsizlik kaygısının 10 milyondan 22 milyona ulaştığı belirlenmiştir. Diğer taraftan bu süreçte faaliyetlerine devam eden işyerlerinde çalışanların işsizlik kaygısına, salgının hızlı yayılması, etkili tedavi yöntemi ve aşı çalışmalarına ilişkin bilgi kirliliği, yakınlarına bulaştırma korkusu gibi sebeplere bağlı olarak ortaya çıkan koronavirüs kaygısı eklenmiştir. Öyle ki Deloitte tarafından yayımlanan (2020) "COVID-19: Çalışanlara ve Çalışma Hayatına Olası Etkileri" isimli çalışmada, bulaşma riskinin fazla olduğu sektörlerde çalışanların yaşadığı kaygının artması ve bunun paniğe dönüşmesi halinde demotivasyon virüsünün koronavirüsten bile daha hızlı yayılabileceği ifade edilmektedir. Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde bir çalışanın fiziksel olarak sağlıklı olsa bile psikolojik olarak etkilendikleri bu durum karşısında işine kendini ne kadar verebildiği ve buna bağlı olarak ne kadar üretken olabildiği merak konusu olmuştur. Bu sorulara yanıt bulmak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada çalışanların koronavirüs kaygı durumları ile işte üretkenlikleri arasındaki ilişki analiz edilerek bu etkide presenteizmin aracı rolü sınanmıştır. Analiz gerçekleştirilmeden önce kullanılan veri toplama araçlarına ilişkin geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmış ve bu araçların geçerli ve güvenilir oldukları gözlenmiştir. Daha sonra, araştırma modeli ve araştırma hipotezlerinin testi için yapısal eşitlik modeliyle yol analizleri ve aracılık analizleri yapılmış ve elde edilen bulgu ve sonuçlara göre araştırma modeli ve hipotezlerinin desteklendiği tespit edilmiştir.

Çalışmada koronavirüs kaygısının işte üretkenliğe istatistiksel olarak anlamlı ve negatif yönde orta düzeyde etki ettiği, işte üretkenlikte ortaya çıkabilecek bir azalmanın %15'inin koronavirüs kaygısı ile açıklanabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Hoşgör vd. (2020) tarafından yapılan çalışmada da bu çalışmanın sonuçlarına benzer sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmaya göre, koronavirüs kaygı düzeyi ile mesleki performans arasında negatif yönde ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. 112 Acil Sağlık Hizmetleri İstasyonlarında çalışan sağlık personeli ile gerçekleştirilen çalışmada, regresyon analizi sonuçlarına göre çalışanların mesleki performansına koronavirüs kaygısının %30 oranında etkisi olduğu belirlenmiştir.

Doğrulanana modelden elde edilen bir diğer sonuca göre, koronavirüs kaygısının işte uoretkenlik üzerindeki etkisinde presenteeizmin kısmi aracılık rolü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha açık bir ifadeyle çalışanların koronavirüs kaygısı nedeniyle uoretkenlikleri düşmekte, bu duşuşte çalışanların fiziksel olarak sağlıklı olmalarına karşın psikolojik olarak sağlıklı olmadıkları halde işe gelme durumu (presenteeizm) aracılık ederek uoretkenliğin daha da azalmasına neden olmaktadır. Elde edilen bu sonuç Erdoğan ve Hocoaoğlu (2020)'nun çalışmasıyla benzerlik göstermektedir. Çalışmada salgın dönemlerinde karantinada kalmış pek çok sağlık çalışanın hastalarla doğrudan temasını en az seviyede tutmak amacıyla "kaçınma davranışı" sergilediği belirtilmektedir.

Sonuç olarak, koronavirüs kaygısı çalışanların olumsuz yönde işte uoretkenliklerini etkilemektedir. Bunun için temelde kurum ve kuruluşlara, çalışanların yaşadığı koronavirüs kaygısını azaltıcı, iş yerinde zihinsel sağlığın korunmasına katkı sağlayabilecek kaynakların araştırılarak kullanılması onereilmektedir. Buna ek olarak bu süreçte çalışanlara karşın anlayışlı davranılması ve çalışanlara sosyal destek verilmesi onereilmektedir. Ayrıca alışanların işyerlerinde çalışma saatlerine ve dinlenme sürelerine riayet edilerek çalışılmayan zamanlarda işyeri ile bağlantılarını kesme hakkına izin verilmelidir (Zu vd., 2020). Son olarak COVID-19 salgınında uşt düzey yöneticiler başta olmak üzere yetkililerle çalışanlar arasında bağ kurulması, açık, etkin ve şeffaf bir iletişim kurulması boyecele çalışan bağlılığının oluşturulması, işyerinde uşt düzey iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınması ve çalışanlara kaygıyla baş etme eğitimlerinin verilmesi onereilmektedir. öte yandan çalışmanın genele yayılabilmesini sağlamak amacıyla, elde edilen bulgular ve doğrulanana modelin, gelecek araştırmacılar tarafından farklı sektörlerde ve daha buyuk önlemlerde uygulanması, modelin tekrar sınanması ve gorulenen değişimlerin ortaya çıkarılması alan yazın ve uygulama açısından olduğu önem taşıyacaktır. Bununla birlikte, koronavirüs kaygısının çalışma yaşamına etkilerinin farklı değişkenlerle incelenmesi de alan yazına ve uygulamaya önemli katkılar sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT

**The Mediating Role Of Presenteeism In The Effect
Of Employee Coronavirus Anxiety Levels On
Productivity At Work**

*

Necla İrem Ölmezoğlu İri – Fatma Korkmaz
Gümüşhane University, Yozgat Bozok University

The epidemic, which was first seen in Wuhan, China in December 2019 and named as COVID-19 by the World Health Organization (WHO) on February 11, 2020, affected the whole world in a short time (WHO, 2020; Sritharan and Sritharan, 2020). This virus, which threatens the physical and mental health of people on a global scale, was first seen in Turkey on March 11, 2020 (T.R. Ministry of Health, 2020). Since the first case in the world, Turkey has been fighting the epidemic in global harmony and cooperation. As part of this struggle, a number of measures including economic and social restrictions have been taken in Turkey as in almost all countries. These measures, taken both in Turkey and around the world, have also deeply affected the working life of people as they affected all aspects of life. The report published by the International Labor Organization (ILO), which makes an estimate about the extent of this impact, draws attention to the fact that the COVID-19 epidemic will have a wide and comprehensive impact on the labor market and that there will be a significant increase in unemployment figures and underemployment, especially due to the COVID-19 outbreak. During this period, many businesses had to stop their activities as a requirement of measures taken to reduce the rapid spread of the virus and transmission. On the other hand, practices such as remote working, flexible working, partial working, accepting employees over a certain age and pregnant and chronically ill employees on leave have been put into effect in institutions, organizations and enterprises that continue their activities. While evaluating the impact of the epidemic on working life, the physical, mental and social well-being of employees in businesses that have to continue their activities should be evaluated separately. The extent to which employees who have to work in this process can protect their mental health as well as their

physical health, how productive they can be in their work during the epidemic, and most importantly, how much work they can give themselves in this process while revealing their productivity are among the issues that need to be addressed and examined.

In light of the explanations and conceptual framework contained in the literature, coronavirus anxiety needs to be carefully studied as a concept that is considered to affect existence at work and productivity at work. There are very few studies in the literature on the anxiety caused by COVID-19 and its effects on working life, such as its effect on productivity and efficiency. It is seen that the studies conducted are generally specific to the health sector (Hoşgör, Ülker Dörttepe and Sağcan, 2020; Lerner, Newgard and Mann, 2020; Whitfield, MacQuarrie and Boyle, 2020). However, no studies have been found in the literature in which the variables studied in this study are considered together. In this respect, it is thought that this study will fill an important gap by contributing to this epidemic process, whose effects are still ongoing and waiting to be discovered with its economic, sociological and psychological dimensions.

The target population of the research consists of employees over the age of 18 who are active in working life. The sample of the study, on the other hand, consists of 463 employees accessed from this population. Quantitative analysis method was applied in the study and SPSS 22.0 and AMOS 24.0 statistical package programs were used for data analysis. Confirmatory factor analysis and reliability analysis were applied to determine the validity and reliability of the data collection tools. Correlation analysis was then applied to determine possible relationships between coronavirus anxiety, productivity at work and presentism. Finally, the structural equation model for the research model and hypothesis testing, and the impact and mediation analysis were conducted. According to the findings of the research, it was observed that the data collection tools were valid and reliable. It was later determined that the research model and hypotheses were supported according to the findings and results obtained from path analysis and mediation analysis with the structural equality model for the research model and testing of research hypotheses. As part of the study, it was concluded that coronavirus anxiety affects productivity at work at a statistically significant and negative moderate level, and that 15% of the decrease in produc-

tivity at work can be explained by coronavirus anxiety. According to another result obtained from the validated model, it was concluded that presenteeism has a partial mediating role in the effect of Coronavirus anxiety on productivity at work.

As a result, Coronavirus anxiety negatively affects employees' productivity at work. For this, it is basically recommended for institutions and organizations to research and use resources that can reduce coronavirus anxiety experienced by employees and contribute to the protection of mental health in the workplace. In addition, it is recommended to treat employees with understanding and provide social support to employees, and to establish bonds between officials, especially senior executives, and employees, to establish an open, effective and transparent communication, thus creating employee loyalty, to take high-level occupational health and safety measures in the workplace and to train employees to cope with anxiety in this process. On the other hand, the implementation of the findings and the validated model by future researchers in different sectors and in larger samples, re-testing the model and revealing the observed changes will be very important in terms of literature and practice in order to ensure that the study can be spread to the general public. However, examining the effects of coronavirus anxiety on working life with different variables will also make significant contributions to the literature and practice.

Kaynakça / References

- Aboagye, E., Björklund, C., Gustafsson, K., Hagberg, J., Aronsson, G., Marklund, S.,.....Bergström, G. (2019). Exhaustion and impaired work performance in the workplace: Associations with presenteeism and absenteeism. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 61(11), 438-444.
- Anık Baysal, İ. (2012). *Presenteeism (işte varolmama sorunu) ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Adnan Menderes Üniversitesi akademik personeli üzerinde bir uygulama* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Anık Baysal, İ., Baysal, G., Aksu, G. ve Aksu, N. (2014). Presenteeism (işte varolmama sorunu) ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişki: Adnan Menderes Üniversitesi akademik personeli üzerinden bir uygulama. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 4(3), 134-152.

- APA, (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-5®)*. American Psychiatric Pub.
- Aydın Tükeltürk, Ş., Şahin, D. ve Yılmaz, İ. A. (2014). Turizm işletmelerinde presenteeism (işte var olamama). Ş. Aydın Tükeltürk, N. Şahin Perçin ve B. Güzel (Ed.), *Turizm işletmelerinde çalışan ilişkileri yönetimi içinde* (s.281-302). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Baron, R. M. ve Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Biçer, İ., Çakmak, C., Demir, H., ve Kurt, M. E. (2020). Koronavirüs anksiyete ölçeği kısa formu: Türkçe geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Kliniği Tıp Bilimleri Dergisi*, 25(1) Özel Sayı, 216-225.
- Bilgin Demir, İ., Ürek, D. ve Uğurluoğlu, Ö. (2017). Sağlık çalışanlarının sanal kaytarma davranışlarının işte üretkenliklerine etkisi. *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*, 8(30), 291-303.
- Cattell, R. B. ve Scheier, I. H. (1958). The nature of anxiety: A review of thirteen multivariate analyses comprising 814 variables. *Psychological Reports*, 4(3), 351-388. <https://doi.org/10.2466/pr0.1958.4.3.351>
- Coker, B. L. S. (2011). Freedom to surf: The positive effects of workplace internet leisure browsing. *New Technology, Work and Employment*, 26(3), 238-247.
- Çiftçi, B. (2010). İşte var ol(ama)ma sorunu ve işletmelerin uygulayabileceği çözüm önerileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 1(1), 153-174.
- Çölgeçen, Y. ve Çölgeçen, H. (2020). Covid-19 pandemisine bağlı yaşanan kaygı düzeylerinin değerlendirilmesi: Türkiye örneği. *Turkish Studies*, 15(4), 261-275. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.44399>.
- Deloitte (2020). *COVID-19: Çalışanlara ve çalışma hayatına olası etkileri*. 10 Ocak 2021 tarihinde <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/tr/Documents/human-capital/covid-19-calisanlara-ve-calisma-hayatina-olasi-etkileri.pdf> adresinden erişildi.
- Endicott, J. ve Nee, J. (1997). Endicott work productivity scale (EWPS): A new measure to assess treatment effects. *Psychopharmacol Bull*, 33(1), 13-16.
- Erdoğan, A. ve Hocoğlu, Ç. (2020). Enfeksiyon hastalıklarının ve pandeminin psikiyatrik yönü: Bir gözden geçirme. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 23(1), 72-80.
- Hansen, C. D. ve Andersen, J. H. (2008). Going ill to work—What personal circumstances, attitudes and work-related factors are associated with sickness presenteeism?. *Social Science & Medicine*, 67(6), 956-964.

- Hoşgör, H., Ülker Dörttepe, Z. ve Sağcan, H. (2020). Acil sağlık hizmetleri çalışanlarında covid-19 anksiyetesi ve mesleki performans ilişkisinin tanımlayıcı değişkenler açısından incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(3), 865-886.
- International Labour Organization (ILO), (2020). COVID-19 and the world of work: Impact and policy responses. 1 Ocak 2021 tarihinde <https://www.ilo.org/global/topics/coronavirus> adresinden erişildi.
- Kalemoğlu Varol, Y. (2014). Beden eğitimi sürekli kaygı ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *International Journal of Human Sciences*, 11(1), 221-235.
- Kaya, M. ve Varol, K. (2004). İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin durumluk-sürekli kaygı düzeyleri ve kaygı nedenleri: Samsun örneği. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(17), 31-63.
- Kim, C. W. ve Song, H. R. (2017). Structural relationships among public's risk characteristics, trust, risk perception and preventive behavioral intention: The case of MERS in Korea. *Crisisonomy*, 13(6), 85-95.
- Koçoğlu, M. (2007). *İşletmelerde presenteeism sorunu ve insan kaynakları yönetimi çerçevesinde mücadele yöntemleri*. Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Koopman, C., Pelletier, K. R., Murray, J. F., Sharda, C. E., Berger, M. L., Turpin, R. S., . . . Bendel, T. (2002). Stanford presenteeism scale: Health status and employee productivity. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 44(1), 14-20.
- Lee, S. A. (2020). Coronavirus anxiety scale: A brief mental health screener for COVID-19 related anxiety. *Death Studies*, 44(7), 393-401.
- Lerner, E. B., Newgard, C. D. ve Mann, N. C. (2020). Effect of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) Pandemic on the US Emergency medical services system: A preliminary report. *Academic Emergency Medicine*, 27(8), 693-699.
- Liu, S., Yang, L., Zhang, C., Xiang, Y. T., Liu, Z., Hu, S. ve Zhang, B. (2020). Online mental health services in China during the covid-19 outbreak. *The Lancet Psychiatry*, 7(4), 17-18.
- Main, A., Zhou, Q., Ma, Y., Luecken, L. J. ve Liu, X. (2011). Relations of SARS-related stressors and coping to Chinese college students' psychological adjustment during the 2003 Beijing SARS epidemic. *Journal of Counseling Psychology*, 58(3), 410-423. <https://doi.org/10.1037/a0023632>.
- Mckenzie, K. (2006). *Anksiyete ve panik atak* (2. bs.). (Ü. Şensoy, Çev.). Ankara: Morpa Kültür Yayınları.

- Memiş Doğan, M. ve Düznel, B. (2020). Covid-19 özelinde korku-kaygı düzeyleri. *Electronic Turkish Studies*, 15(4), 739-752.
- Oran, F. Ç. ve Ünsar, A. S. (2018). Presenteeism in işe bağlılık açısından incelenmesi: Öğretmenler üzerine bir araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(57), 683-695.
- Özen Kutanis, R. ve Tunç, T. (2013). Hemşirelerde benlik saygısı ile durumluk ve sürekli kaygı arasındaki ilişki: Bir üniversite hastanesi örneği. *"İş Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 15(2), 1-15.
- Sanderson, K., Tilse, E., Nicholson, J., Oldenburg, B. ve Graves, N. (2007). Which presenteeism measures are more sensitive to depression and anxiety?. *Journal of Affective Disorders*, 101(1-3), 65-74.
- Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye ekonomisinde Covid-19'un sektörel etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 169-185.
- Sönmez, R. V. (2020). COVID-19 kaygısının iş gören performansı ve motivasyonu üzerine etkisi: Hizmet sektöründe bir araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(12), 154-175.
- Spielberger, C. D. (1966). Theory and research on anxiety. C. D. Spielberger (Ed.), *Anxiety and behavior* içinde (s.3-22). New York and London: Academic Press.
- Sritharan, J. ve Sritharan, A. (2020). Emerging mental health issues from the novel coronavirus (COVID-19) pandemic. *Journal of Health and Medical Sciences*, 3(2), 157-162.
- Şeyhoğlu, M. (2005). *Öğretmenlerin ve yöneticilerin bilgisayar kaygı düzeyleri*. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- T.C. Sağlık Bakanlığı, (2020). *Korona virüs tablosu*. 10 Ocak tarihinde <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html> adresinden erişildi.
- Ting, H., Ling, J. ve Cheah, J. H. (2020). Editorial: It will go away!? Pandemic crisis and business in Asia. *Asian Journal of Business Research*, 10(1), 1-7. <https://doi.org/10.14707/ajbr.190072>.
- Uğuz, Ş., Yazgan İnanç, B., Yerlikaya, E. E. ve Aydın, H. (2004). Endicott İşte Üretkenlik Ölçeği'nin (EİÜÖ) Türk toplumunda geçerlilik ve güvenilirliğinin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 15(3), 209-214.
- Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S. ve Ho, R. C. (2020). Immediate psychological responses and associated factors during the initial stage of the 2019 coronavirus disease (COVID-19) epidemic among the general population in China. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 17(5), 1-25, <https://doi.org/10.3390/ijerph17051729>.

- World Health Organization (WHO). (2020). *Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it*. 18 Şubat 2021 tarihinde [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it) adresinden erişildi.
- Whitfield, S., MacQuarrie, A. ve Boyle, M. (2020). Responding to a cardiac arrest: Keeping paramedics safe during the covid-19 pandemic. *Australasian Journal of Paramedicine*, 17(1), 1-3. <https://doi.org/10.33151/ajp.17.809>.
- Yiğit, R., Dilmaç, B., Deniz, M. E. ve Hamarta, E. (2011). Sürücülerin sürekli ve durumluk kaygılarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 37-44.
- Zu, Z. Y., Jiang, M. D., Xu, P. P., Chen, W., Ni, Q. Q., Lu, G. M. ve Zhang, L. J. (2020). Coronavirus disease 2019 (COVID-19): A perspective from China. *Radiology*, 296(2), 15-25.

Kaynakça Bilgisi / Citation Information

Ölmezoğlu İri, N. İ. ve Korkmaz, F. (2021). Çalışanların koronavirüs kaygı düzeylerinin işte üretkenliğe etkisinde presenteizmin aracılık rolü. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 17(Pandemi Özel Sayısı), 3367-3389. DOI: 10.26466/opus.884200